Afschrikking door een neutrale staat?

MS Het voornaamste doel van het Noordatlantische bondgenootschap is, zoals bekend, te voorkomen dat die verdragsorganisatie verwikkeld raakt in enig gewelddadig conflict. Dat streven naar preventie van oorlog kan slechts worden verwezenlijkt indien de leden van de alliantie gezamenlijk een militair vermogen opbouwen en in stand houden van een dusdanige kwantiteit en kwaliteit dat potentiële agressors zich wel x-maal zullen bedenken alvorens een krachtmeting te riskeren die zij onmogelijk zullen kunnen winnen. Een dergelijk vermogen tot afschrikking – ook *deterrence* of *dissuasion* genoemd – kan niet worden verkregen dan met veel offers, moeite en inspanningen. De kosten daarvan zijn, zeker niet in de laatste plaats als gevolg van de enorme technologische vooruitgang van de recente jaren, bijna onvoorstelbaar zwaar geworden. De vraag is dan ook gewettigd of afzonderlijk opererende staten – in het bijzonder de neutrale landen – zich aan een soortgelijk concept niet zullen vertillen.
Bij het beantwoorden van die vraag gaat het overigens wel om méér factoren dan uitsluitend die welke bepalend zijn voor de militaire sterkte. Onder andere de geostrategische positie van de betrokken staat is van groot belang: het machtsvacuüm dat een kleine neutrale natie aan de periferie van een potentieel expansionistische grote mogendheid meent zich te kunnen permitteren, wordt – zoals de geschiedenis al herhaaldelijk heeft bewezen – gewoonlijk verrassend snel door de agressor opgevuld. In dat licht bezien is dan ook de geostrategische positie van bijvoorbeeld Oostenrijk en Finland ontegenzeglijk benarder dan die van Liechtenstein, Monaco, San Marino, Andorra, Zweden en Zwitserland.

Het is niet zonder reden dat in het hierna volgende nader wordt ingegaan op de positie, mogelijkheden en beperkingen van laatstgenoemde staat: de beide eerstgenoemde immers zijn neutraal omdat de Sovjet-Unie hen daartoe dwong (Oostenrijk *de jure* bij het verdrag van Moskou van 15 april 1955 dat het einde van de Russische bezetting verzekerde, en Finland *de facto* door de militaire machteloosheid waartoe dat land werd verplicht bij het vredesverdrag van Parijs van 10 februari 1947). De dwergstaatjes kunnen moeilijk als maatstaf worden beschouwd, en Zweden is geostrategisch in het nadeel doordat het ligt aan een zee die door de Sovjet-Unie ostentatief wordt bevaren als een tot haar invloedssfeer behorende gesloten binnenzee terwijl het land bovendien grenst aan een reeds „gefinlandiseerde" buurstaat. En dus doet men verstandig de hiervoren opgeworpen vraag te toetsen aan een land als Zwitserland, dat bovendien een *bewuste keuze* heeft gemaakt voor de neutraliteitspositie en dat die keuze ook heeft vastgelegd in de nationale wetten.

Aan de huidige Zwitserse staat heeft het Eedgenootschap ten grondslag gelegen dat in 1291 door de zogenaamde oerkantons Uri, Schwyz en Nidwalden werd gesloten op de Rütli, de bergweide van de Sonnenberg in Uri. Dat „eeuwige verbond" tegen het Habsburgse huis was succesvol, getuige onder andere de zware nederlaag die de verbondenen in 1315 bij Morgarten toebrachten aan het Habsburgse ridderleger; een triomf die kort nadien leidde tot uitbreiding van het verbond met Luzern, Zürich, Glarus, Zug en Bern, waarmee de „Achtörtige Eidgenossenschaft" was gevormd. Dat Eedgenootschap handhaafde zich uitstekend, veroverde Aargau en Thurgau als wingewesten, en zag Freiburg, Solothurn, Basel, Schaffhausen en Appenzell vrijwillig toetreden. Die expansionistische periode eindigde echter abrupt toen Frans I van Frankrijk op 13 en 14 september 1515 de met hertog Sforza van Milaan en paus Leo X verbonden Zwitsers verpletterend versloeg in de slag bij Marignano in Lombardije: sindsdien heeft het land, dat bij de Westfaalse vrede in 1648 officieel werd losgemaakt uit het Duitse Rijk, gekozen voor een „eeuwig durende gewapende neutraliteit". Die keuze hield de Zwitserse staat weliswaar buiten externe conflicten maar voorkwam niet dat burgeroorlogen onder-

ling werden uitgevochten, en evenmin dat machtige buurlanden van tijd tot tijd hun wil aan de Zwitsers oplegden. De ernstigste ingreep kwam van de kant der Fransen, die in 1798 hun eigen revolutie gewapenderhand ook naar Zwitserland exporteerden en daar de Helvetische Republiek uitriepen. Hoewel Napoleon de kantons weer een grote mate van autonomie teruggaf, was de prijs voor het falen van de neutraliteitspolitiek hoog: ook de Zwitserse jongelingschap moest meetrekken in de Napoleontische veldtochten – 16.000 man – en met grote opluchting begroetten de Zwitsers dan ook Napoleons val. In 1813 verklaarde de Helvetische Republiek zich opnieuw neutraal, en die bewuste keuze werd staatsrechtelijk vastgelegd in de Tweede Vrede van Parijs (1815). Sindsdien werd de Zwitserse neutraliteit gerespecteerd, zelfs in de beide wereldoorlogen van onze eeuw waarin de vlammen hoog oplaaiden rond deze kleine bondsstaat.

Of de redenen voor dat respecteren ook thans nog onverkort gelden, moet echter worden betwijfeld. In 1914-'18 waren de aaneengesloten fronten van de belligerenten in West-Europa op de zuidelijke flank aangeleund aan Zwitserland dat zich – in tegenstelling tot het Noordwesteuropese terrein in Vlaanderen en Noord-Frankrijk – bepaald niet leende voor een snelle omtrekking of omvatting van de vijandelijke flank. Bovendien was het zo goed als zeker dat de partij die als eerste de Zwitserse neutraliteit zou schenden, daarmee tevens dat land zou drijven in de armen van de tegenpartij die dan vervolgens níét op weerstand zou stuiten bij het op *zijn* beurt omvatten van de flank van de ander. Derhalve ging dan ook von Schlieffens operatieplan niet uit van een dubbele omvatting naar het model van Cannae, maar van een enkele omvatting van de noordelijke vleugel. En ook de Duitse aanvalsplannen voor de veldtocht tegen erfvijand Frankrijk in 1940 waren mede gebaseerd op de onmogelijkheid een snelle operatie rond de zuidelijke flank uit te voeren door het voor mobiele oorlogvoering ongeschikte Zwitserse terrein. Daarenboven had de Anschluss van Oostenrijk reeds de fysieke verbinding tot stand gebracht tussen het Derde Rijk en de Italiaanse Aspartner, zodat een eventuele zuidelijke omvatting van de Franse verdediging ook buiten Zwitsers gebied om wel zou kunnen worden uitgevoerd. Met andere woorden, toentertijd mocht van het Zwitserse territorium nog worden gezegd dat Foch terecht had gesteld „C'est le terrain qui commande!", en dat de toenmalige middelen zich niet leenden voor het snel overwinnen van die natuurlijke hindernis die in voorkomend geval kunstmatig nog aanzienlijk zou worden aangevuld. Het is evenwel de vraag of momenteel nog steeds een zelfde waarde aan die factor mag worden toegekend, in het bijzonder nu een snelle doorstoot van gepantserde formaties veelal wordt voorbereid door, en uitgevoerd in samenwerking met, omvattingen in de derde dimensie. Daarom is het te meer interessant vast te stellen hoeveel strobreedten de Zwitserse defensie een eventuele aanvaller in de weg zal kunnen leggen.

Het spreekt vanzelf dat landen, die vrezen te eniger tijd slachtoffer te kunnen worden van agressie, niet zijn gesteld op pottekijkers die willen weten hoe sterk hun verdediging werkelijk is. In versterkte mate geldt dat uiteraard voor staten die voornemens zijn geheel op eigen kracht te vertrouwen en zich niet aan te sluiten bij een bondgenootschappelijke verdedigingsinspanning. Neutrale landen moeten bovendien voorzichtig zijn met het toestaan van kijkjes achter de schermen, omdat zulks in voorkomend geval zou kunnen worden uitgelegd als het bevoordelen van een van de potentiële belligerenten in een eventueel toekomstig conflict. Dientengevolge is het niet gemakkelijk een redelijke schatting te maken van de werkelijke kracht van de hedendaagse Zwitserse defensie. Daarom is het verheugend dat een aantal redacteuren van militaire tijdschriften – waaronder ook de Militaire Spectator – in de gelegenheid werd gesteld als waarnemer aanwezig te zijn bij een onder de naam „Panzerjagd" in november jl. gehouden grootscheepse oefening van het Zwitserse F(eld) A(rmee) K(orps) 4 dat, gesteund door de luchtmacht en nauw samenwerkende met Civiele Verdediging en Bescherming Bevolking, enkele nieuwere opvattingen aan de praktijk toetste. Zonder in details te willen ingaan op het oefeningsverloop – voor een goed begrip zou immers kennis van het systeem en de organisatie onmisbaar zijn – zal in het volgende worden be-

zien in hoeverre verbetering kan worden bereikt met de zich nu aftekenende omschakeling in zowel de doctrine als de uitvoering daarvan.
Tot in onze tijd heeft de neutraliteitskeuze het Zwitserse denken en doen sterk beïnvloed. In wezen heeft de verdediging zich ingesteld op het gedragspatroon van de egel, die zich bij dreigend gevaar oprolt en zijn stekels in alle richtingen bezigt als afweermiddel. Dat die *passieve houding* weinig baat tegen een hevige slag uit de lucht, al dan niet gecombineerd met een stoot die het dier doet omrollen zodat de kwetsbare buik kan worden aangegrepen, werd nauwelijks in de overwegingen betrokken. Gevolg daarvan was dat de Zwitserse landsverdediging een onmiskenbaar *statisch karakter* vertoonde. Het staat evenwel buiten kijf dat van een dergelijke *egel-attitude* zo goed als geen enkel afschrikkend effect, geen deterrence, geen dissuasion, mag worden verwacht: dat de aangevallene meent zichzelf onkwetsbaar te hebben gemaakt, behoeft de agressor niet te weerhouden geweld te gebruiken en zo nodig nieuwe middelen en methoden te ontwikkelen om toch zijn doelen te bereiken!
De Zwitserse militaire leiding is zich dat stellig terdege bewust geweest, want reeds sinds geruime tijd is zij doende regering en volk te doordringen van de noodzaak tot het introduceren van moderne middelen in voldoende aantallen en tot het toepassen van verantwoorde methoden die kansen op succes kunnen bieden in een moderne oorlogvoering en die mitsdien essentieel zijn voor wie naar oorlogsvoorkoming wil streven. Het zal echter duidelijk zijn dat de belangrijkste omschakeling zal moeten plaatsvinden in het *denken* van volk en krijgsmacht. In de oefening „Panzerjagd" kon worden vastgesteld dat het statische element nog sterk domineerde – voorbereide stellingen, gebetonneerde onderkomens, vrijwel onverplaatsbare commandoposten, plaatsgebonden verbindingen, e.d. – en dat het denken daarmee in overeenstemming was. Daarover meer in een volgend nummer.

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op *maandag 17 januari 1983* te 20 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar mr. D. A. Graatsma, kolonel van de militair juridische dienst, hoofd Bureau internationaal recht en staatsrecht van de Sectie JZ/LAS, een inleiding zal houden over

Noodwetgeving, in het bijzonder van belang voor de krijgsmacht

Stellingen

– Noodwetgeving is een middel tot uitvoering van de militaire taak.
– De krijgsmacht heeft ook belang bij het van kracht worden van de civiele noodwetten.
– Op basis van bestaande noodwetten is voorbereiding interdepartementaal noodzakelijk.
– Het in werking stellen van de noodwetgeving is een nationale politieke aangelegenheid.

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie: d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, gebouw 110, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag (tel. tijdens diensturen (070) 73 24 33).